

11

De sportvereniging in het sociaal domein

- » Maikel Waardenburg (Universiteit Utrecht)
- » Janine van Kalmthout (Mulier Instituut)

II.1 Sportbeleid en het sociaal domein

Sportverenigingen nemen een steeds stevigere positie in het sociaal domein in. In dit hoofdstuk beschouwen we de rol van sportverenigingen in het sociaal domein vanuit twee perspectieven. Ten eerste kijken we vanuit een publiek perspectief naar de gewenste maatschappelijke rol van sportverenigingen. Hoe zien overheden de rol van sportverenigingen in het sociaal domein? We onderscheiden vier maatschappelijke rollen die sportverenigingen kunnen vervullen om een bijdrage te leveren aan vraagstukken in het sociaal domein. Ten tweede kijken we vanuit het perspectief van sportverenigingen zelf. Hoe zien zij hun maatschappelijke rol in het sociaal domein en hoe geven zij daar invulling aan? Daaruit komt naar voren dat sportverenigingen zichzelf steeds sterker zien als een maatschappelijke organisatie en dat er tegelijkertijd een differentiatie optreedt in de invulling van de maatschappelijke rol door sportverenigingen.¹ Het hoofdstuk sluit af met een discussie over de raakvlakken en het licht tussen het beleids- en verenigingsperspectief.

Het sociaal domein

Het sociaal domein betreft het geheel aan publieke en private arrangementen op de terreinen van jeugd, zorg en werk. Het kabinet Rutte II heeft op deze terreinen een groot aantal publieke taken gedecentraliseerd naar gemeenten. Dat houdt in dat gemeenten een grotere rol hebben in het bevorderen van kwaliteit van leven voor kwetsbare groepen en voor hen is sport een voor de hand liggend instrument hiervoor. De decentralisaties die sinds 1 januari 2015 een feit zijn, betreffen de jeugdzorg, maatschappelijke ondersteuning en arbeidsparticipatie. Alle vormen van jeugdzorg vallen vanaf dat moment onder verantwoordelijkheid van gemeenten. Zo zijn bijvoorbeeld taken van Bureau Jeugdzorg overgeheveld van provinciaal naar gemeentelijk niveau. De Wmo is op onderdelen aangepast en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning en begeleiding van cliënten. Als laatste is ook de Participatiewet ingevoerd, die de verantwoordelijkheid voor uitkeringen aan en begeleiding naar de arbeidsmarkt van niet volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jonggehandicapten eveneens bij gemeenten legt. Naast deze gedecentraliseerde terreinen verstaan we in dit hoofdstuk onder het sociaal

¹ De citaten in dit hoofdstuk komen uit sportnota's van de betreffende gemeenten. De selectie is gebaseerd op een beleidsanalyse uitgevoerd in het kader van het proefschrift *Dubbelspel: over instrumentalisering van de sportvereniging* (Waardenburg, 2016a).

domein ook andere vormen van (armoede)zorg en welzijn. De Brede School is een voorbeeld van een publiek programma dat binnen het sociaal domein op jeugdparticipatie inzet. De term 'sociaal domein' verwijst in dit hoofdstuk dus niet enkel naar de drie recente decentralisaties in het sociaal domein (CPB, 2013), maar naar het gehele sociaal domein op lokaal niveau.

Binnen arrangementen in het sociaal domein krijgen sport en sportorganisaties de functie om een gezonde leefstijl, (sport)participatie en sociale inclusie te bevorderen, waarbij de aandacht steeds meer uitgaat naar specifieke groepen. Die vanuit het beleid geformuleerde en gewenste sociaal-maatschappelijke (zorg)functie van de sportvereniging is niet nieuw. In het kort verschuift de publieke beleidsaandacht voor sportverenigingen van een algemene benadering van sport-als-middel in de jaren 1990, naar een benadering gericht op maatschappelijke participatie vanaf het begin van de 21ste eeuw. De Breedtesportimpuls (BSI, gestart in 2001) vormt een eerste aanzet hiertoe, in 2005 gevolgd door de impuls Buurt Onderwijs Sport (BOS: Van der Poel, 2006). Vanaf 2006 kwam daar een perspectief gericht op specifieke doelgroepen bij, bijvoorbeeld door middel van het programma Meedoen Allochtone Jeugd door Sport (later: Meedoen Alle Jeugd door Sport) en doen ook combinatiefunctionarissen hun intrede. Het landelijk beleidsprogramma Sport en Bewegen in de Buurt (SBB, 2012-2016) was de volgende stap in het bevorderen en benutten van de maatschappelijke kracht van sport. Lokaal sportverenigingsbeleid kreeg, mede door dit programma, een steeds explicie-ter instrumentele inslag (Waardenburg, 2016a). De beleidsaandacht verschoof door de jaren heen van sportverenigingen en hun accommodaties, naar een grotere groep sportaanbieders en naar buurt- en wijkniveau, inclusief alternatieve sportlocaties, zoals (school)pleinen en playgrounds. Het wijkgericht werken was in recent beleid een dominant thema bij vele sociale interventies. Volgens de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO, 2009: p.9) zagen, onder druk van de vermeende kloof tussen burger en politiek, 'bestuurders en politici de wijk als geschikt schaalniveau om met de burger in gesprek te gaan en te werken (het liefst ontkerd en integraal) aan allerlei maatschappelijke problemen'.

Het programma Sport en Bewegen in de Buurt motiveerde sportverenigingen over de hekken van de eigen accommodatie heen te kijken. Zij werden door middel van de buurtsportcoach en de sportimpuls aangemoedigd alternatieve locaties voor het sportaanbod te gebruiken en daarmee de afstand tussen hen die gemiddeld minder aan sport deelnemen en de sportvereniging te verkleinen. Inmiddels is het buurtniveau uitgangspunt van lokaal sportbeleid:

'Wij willen vooral het accent op lokaal/wijkgericht maatwerk en samenwerking leggen, omdat dat bepalend is voor het succes van interventies bij specifieke vraagstukken of doelgroepen.'
(Gemeente Nijmegen, 2011)

Gekoppeld aan de buurtgerichtheid is de toegenomen beleidsaandacht voor specifieke doelgroepen. Dit betreft met name kwetsbare burgers. Die aandacht voor specifieke groepen op buurtniveau is in recente jaren geïntensiveerd langs de lijnen van het sociaal domein. Het

gaat dan bijvoorbeeld om jeugd met gedragsproblemen, langdurig werklozen, eenzame ouderen en statushouders. Deze focus op specifieke groepen komt terug in diverse beleidsprogramma's en -projecten, bijvoorbeeld de *Sportimpuls Jeugd in lage inkomensbuurten* en de recente impuls van de ministeries van SZW en VWS voor het Jeugdsportfonds. De maatschappelijke rol van sport krijgt daarmee een steeds sterker zorg- en welzijnskarakter en dat zien we terug in gemeentelijke beleidsnota's:

'We willen nog consequenter de nodige sterke verbindingen leggen met bijvoorbeeld onderwijs, gezondheid en welzijn. Sport als integraal onderdeel van zorgbeleid, onderwijsmethodieken, weerbaarheid en de strijd tegen eenzaamheid. Want sport beweegt niet alleen, het verbindt, zorgt voor ontmoeting, leert, activeert en doet ervaren.' (Gemeente Rotterdam, 2016)

Er is dus een ontwikkeling gaande waarin gemeenten sportverenigingen meer wensen te betrekken bij vraagstukken in het sociaal domein en vooral bij de sociale participatie van specifieke doelgroepen. Gemeenten benaderen en betrekken sportverenigingen bij het sociaal domein op basis van verschillende maatschappelijke rollen.

II.2 Beleidsperspectief: maatschappelijke rollen van de sportvereniging

Wanneer gekeken wordt naar de sportnota's van de twintig grootste Nederlandse gemeenten (qua inwonertal) en de wijze waarop sportverenigingen daar op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid worden aangesproken, dan zijn er vier soorten maatschappelijke rollen voor sportverenigingen te onderscheiden (Waardenburg, 2016a, 2016b). Het zijn deze vier rollen die sportverenigingen kunnen aangrijpen, uitbouwen en benutten ten behoeve van hun bijdrage aan vraagstukken in het sociaal domein. Binnen deze rollen zijn verscheidene functies te duiden.

De sportvereniging als sportaanbieder

Sportverenigingen zijn aanbieders van sportactiviteiten; dát is de voornaamste duiding van de sportvereniging als maatschappelijk partner in gemeentelijke sportnota's. Deze maatschappelijke rol wordt het meest genoemd en alle bestudeerde sportnota's behandelen deze rol. Gemeenten beschouwen sportactiviteiten als diensten die van waarde zijn voor de samenleving. Als sportaanbieder krijgen sportverenigingen bijvoorbeeld een functie toegedicht in het bijdragen aan de leefbaarheid van buurten. Sport en sportverenigingen kunnen volgens gemeenten een belangrijke functie vervullen in het leefbaar maken en houden van de wijk. In het verlengde hiervan stellen gemeenten dat sportverenigingen meer aanbod in de wijk dienen te organiseren. Een toename van activiteiten in de buurt – op scholen, pleintjes en in parken – en mede georganiseerd door sportverenigingen, is een door gemeenten gewenste ontwikkeling om de leefbaarheid van buurten te bevorderen.

De sportvereniging als accommodatiebeheerder

Veel gemeenten beschouwen sportverenigingen en hun accommodaties als een belangrijke locatie voor sportparticipatie (zie ook hoofdstuk 9). Er wordt in de beleving van gemeenten vooral gesport waar sportorganisaties gevestigd zijn. Het gaat er in deze maatschappelijke rol niet zozeer om wat er op sportaccommodaties wordt georganiseerd, maar dat er accommodaties in de directe omgeving van burgers beschikbaar zijn waar activiteiten ten behoeve van specifieke doelgroepen plaats kunnen vinden. De rol van accommodatiebeheerder gaat tevens gepaard met een wijkfunctie. Verschillende nota's vermelden de rol die kantine en clubhuizen van sportverenigingen kunnen vervullen in de wijk waarin zij gevestigd zijn. Hoe beter de inrichting van die sportaccommodaties is afgestemd op de lokale maatschappelijke uitdagingen, hoe meer maatschappelijke betekenis deze krijgt in gemeentelijke sportnota's. De inrichting van sportaccommodaties is voor een belangrijk deel de verantwoordelijkheid van gemeenten, maar door een steeds nadrukkelijker betrokkenheid van sportclubs bij de realisatie en het beheer van sportaccommodaties komt die verantwoordelijkheid ook meer dan voorheen bij hen te liggen. Er kan gedacht worden aan sportclubs die openstaan voor het integreren van aanvullende faciliteiten, zoals ruimte voor kinderopvang of die ruimere openingstijden van de accommodatie faciliteren. Ook het in zelfbeheer nemen van sportaccommodaties door sportverenigingen kunnen we hieronder scharen (De Lange, 2017).

De sportvereniging als opleidingsinstituut

Een derde te onderscheiden maatschappelijke rol van sportverenigingen is dat zij volgens gemeenten als opleidingsinstituut (kunnen) fungeren. Gemeenten geven uiteenlopend betekenis aan deze rol, doordat zij sportverenigingen zien als een opleidingsinstituut waar sporttechnische vaardigheden, professionele vaardigheden, sociale vaardigheden en democratische vaardigheden kunnen worden ontwikkeld. Deze rol als opleidingsinstituut gaat verder dan een puur sporttechnische focus op talentontwikkeling. Enkele gemeenten beschouwen sportverenigingen als een instelling waar bijvoorbeeld langdurig werklozen aan hun vertrouwen en vaardigheden kunnen werken waardoor zij zich na verloop van tijd weer richting de arbeidsmarkt (durven te) begeven. Sportverenigingen worden tevens gezien als een school voor democratie; een plek voor bijvoorbeeld nieuwkomers om zich te ontwikkelen tot democratische burgers die een actieve bijdrage leveren aan de lokale samenleving. Het gaat in deze rol ook over het pedagogisch klimaat van de vereniging en de rol die sportverenigingen spelen bij opvoeding.

De sportvereniging als projectuitvoerder

In het licht van het sociaal domein is de rol als projectuitvoerder het meest relevant. Diverse sportnota's formuleren verwachtingen van sportverenigingen ten aanzien van het oppakken en uitvoeren van doelen van de betreffende gemeente. Sportverenigingen worden in sportnota's gevraagd deel te nemen om meer gericht werk te maken van maatschappelijke uitdagingen. Vanuit deze hoedanigheid worden sportverenigingen in de bestudeerde sportnota's herhaaldelijk aangehaald als uitvoerder van publieke interventies, zoals 'Iedereen kan sporten' of 'Bewegen naar Werk'.

Deze rol van projectuitvoerder veronderstelt de aanwezigheid van minstens een van de voorgaande drie rollen. Gemeenten ontwikkelen specifieke beleidsprogramma's op basis van de eerder geïdentificeerde maatschappelijke uitdagingen en zij zien sportverenigingen als projectuitvoerder binnen een dergelijk programma, omdat zij eigenaar of hoofdbeheerder van een sportaccommodatie zijn, sportaanbod verzorgen en/of als opleidingsinstituut kunnen acteren. Echter, in de rol van projectuitvoerder benaderen gemeenten sportverenigingen primair als partner voor beleidsimplementatie. Het verschil tussen deze en de voorgaande maatschappelijke rollen is dat de voorgaande drie benadrukken hoe sportverenigingen vanuit zichzelf van betekenis kunnen zijn voor een samenleving, terwijl gemeenten sportverenigingen in de rol van projectuitvoerder actief als partner betrekken bij maatschappelijke interventies in het sociaal domein.

De uiteenzetting van verschillende rollen is een analytisch onderscheid; in de meeste sportnota's vallen genoemde rollen in elkaars verlengde en/of worden door elkaar heen gebruikt.

Organisatorische Drempels

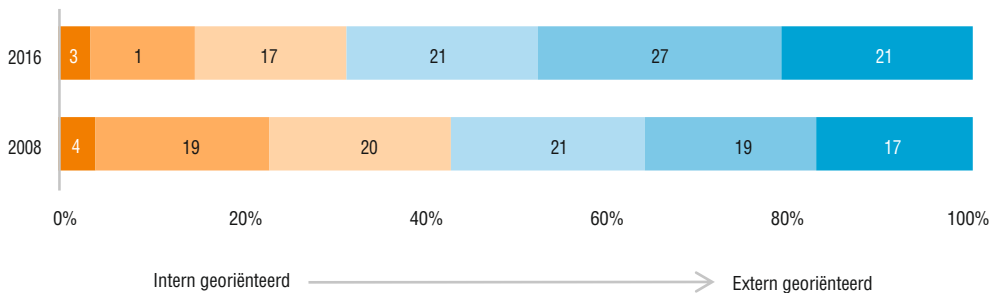
Tevens komt uit de analyse van gemeentelijke sportnota's naar voren dat gemeenten drie organisatieprocessen onderscheiden die sportverenigingen moeten helpen hun rol in het sociaal domein meer invulling te geven (Waardenburg, 2016b). Ten eerste zien gemeenten vitalisering van de verenigingsorganisatie als essentiële stap naar beter geëquipeerde sportverenigingen die hun bijdrage kunnen leveren binnen het sociaal domein (zie Lucassen, 2011; Van Kalmthout & Romijn, 2013). De inhoud van de term vitaliteit verschilt van gemeente tot gemeente, maar vrijwel altijd verbinden gemeenten er een meer maatschappelijke rol of functie van sportverenigingen aan. Een toenemend aantal hanteert de mate van vitaliteit van sportverenigingen om het subsidiebeleid op af te stemmen en daarmee sturing te geven aan de maatschappelijke rol van sportverenigingen. De gemeente Arnhem hanteert bijvoorbeeld een vitaliteitsindex om sportverenigingen te kunnen classificeren en daarmee een 'op maat' benadering toe te kunnen passen (Lucassen & Van Kalmthout, 2015). Ook gemeenten als Rotterdam, Den Haag en Utrecht werken met vignetten (Sportplusvereniging, Buurthuis van de Toekomst, Vitaal+) voor sportverenigingen die een extra maatschappelijke bijdrage leveren. Ten tweede stimuleren gemeenten sportverenigingen samen te werken met andere sportaanbieders en maatschappelijke partijen. Samenwerking en clustering van activiteiten bevorderen de ontwikkeling van een integraal aanbod en leerprocessen tussen organisaties. Enkele gemeenten wijzen hiertoe sportclusters aan, welke vooral gevormd lijken te worden rond vitale sportverenigingen. Een laatste proces dat gemeenten trachten te stimuleren bij sportverenigingen is het flexibiliseren van het sportaanbod. Sportverenigingen zouden vanuit dit perspectief hun aanbod moeten aanpassen aan de wensen en behoeften van specifieke doelgroepen (ouderen, allochtonen, sporters met een beperking) en de zogenoemde nieuwe sportconsument (Van der Roest, 2015).

II.3 Verenigingsperspectief

Gemeenten zijn dus in grote mate verantwoordelijk (gemaakt) voor taken in het sociaal domein. Tegelijkertijd passen de decentralisaties in een grotere beweging, waarin meer beroep wordt gedaan op de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van burgers. Ook burgers en hun organisaties nemen sinds enkele jaren steeds meer verantwoordelijkheid voor taken in het sociaal domein. Dat geldt zeker voor sportverenigingen. Inmiddels zijn er vele voorbeelden te geven van clubs die hun steentje bijdragen binnen dit domein. Een voorbeeld van zo'n sportvereniging is de Rotterdamse korfbalvereniging WION. Als Sportplusvereniging neemt de vereniging deel aan het programma Bewegen naar werk, dat werkzoekenden een opstap biedt naar het weer deelnemen in de maatschappij. Daarnaast bieden zij aan cliënten van zorginstantie Pameijer een dagbesteding aan.

Deze vereniging staat niet alleen. Cijfers uit de Verenigingsmonitor laten zien dat sportverenigingen zichzelf als maatschappelijk betrokken duiden en dat het aandeel dat expliciet maatschappelijke activiteiten onderneemt groeit. Een eerste opvallende constatering wanneer we data uit 2016 vergelijken met data uit 2008 is het toenemend aantal verenigingen dat gemiddeld tot hoog extern georiënteerd is (figuur 11.1).

Figuur 11.1 Veranderende oriëntatie verenigingen in 2008 en 2016 (in procenten).

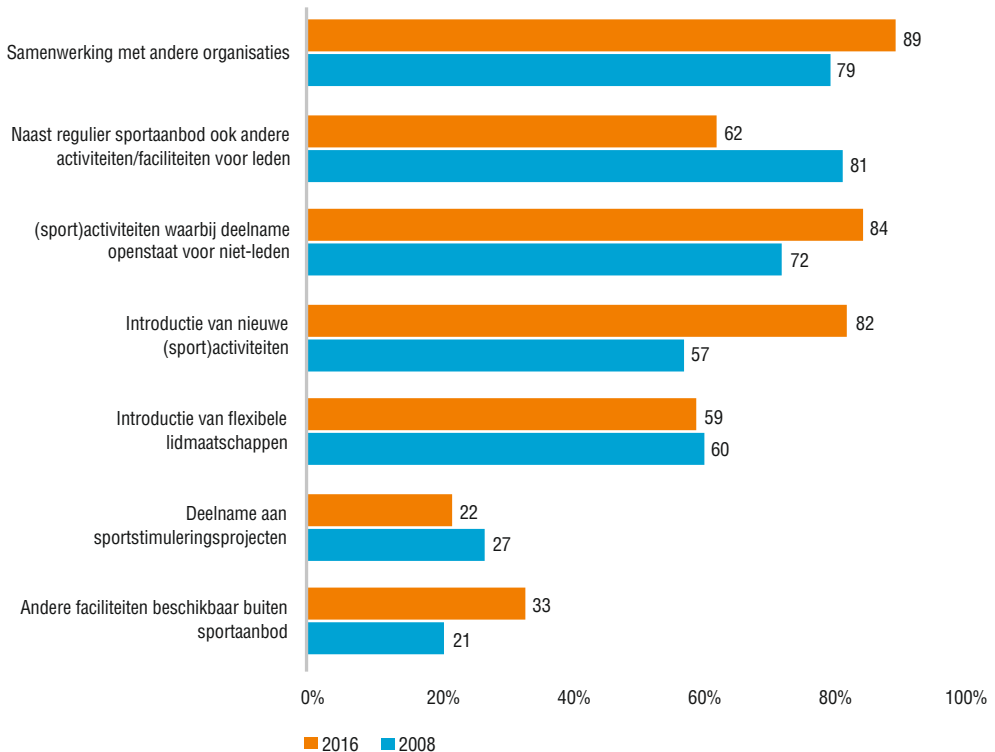
Bronnen: Van Kalmthout, De Jong & Lucassen, 2009; Mulier Instituut, Verenigingspanel, voorjaar 2016.

Wat houdt een meer externe oriëntatie in? Bij een externe oriëntatie van sportverenigingen wordt gekeken naar de mate waarin sportverenigingen breder georiënteerd zijn dan het aanbieden van trainingen en competitie mogelijkheden voor leden. Deze verenigingen richten zich in hun sportaanbod niet alleen op de eigen leden, maar ook op onderwijs, de wijk en/of kwetsbare doelgroepen die in verhouding minder aan sport deelnemen. Tevens gaat het over het uitbreiden van sportaanbod met activiteiten die minder sportgerelateerd zijn. Daarbij

kan gedacht worden aan huiswerkbegeleiding, kinderopvang, evenementen of spelochten-den voor ouderen. De externe oriëntatie kan als indicator beschouwd worden voor de mate waarin verenigingen een bijdrage leveren aan maatschappelijke doelen zoals integratie van minderheden, leefbaarheid in wijken en bevordering van volksgezondheid.

De index betreffende de externe oriëntatie is bevroegd op basis van zeven items (figuur 11.2). We zien op nagenoeg alle onderliggende items een toegenomen externe oriëntatie. De grootste verschuiving zien we bij het introduceren van nieuwe (sport)activiteiten en faciliteiten. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen activiteiten die nog dicht tegen het eigen sportaanbod van de verenigingen liggen of gericht zijn op de eigen leden én activiteiten die verder gaan dan het reguliere sportaanbod gericht op de eigen leden. Dat laatste betekent een grotere mate van externe oriëntatie, omdat sportverenigingen zich hiermee verder buiten hun traditionele comfortzone begeven. Opvallend is dan dat in 2016 een substantieel kleiner deel van de sportverenigingen dan in 2008 aangeeft andere activiteiten dan regulier sportaanbod voor de eigen leden aan te bieden. Activiteiten die openstaan voor niet-leden en de samenwerking met andere organisaties is in diezelfde periode juist toegenomen. De verschuiving in de meer externe activiteiten is het grootst. De ontwikkelingen voor beide typen activiteiten suggereren dat sportverenigingen een minder interne focus krijgen.

Figuur 11.2 Veranderende activiteiten sportverenigingen in 2008 en 2016 (in procenten).

Bronnen: Van Kalmthout et. al., 2009; Mulier Instituut, Verenigingspanel, voorjaar 2016.

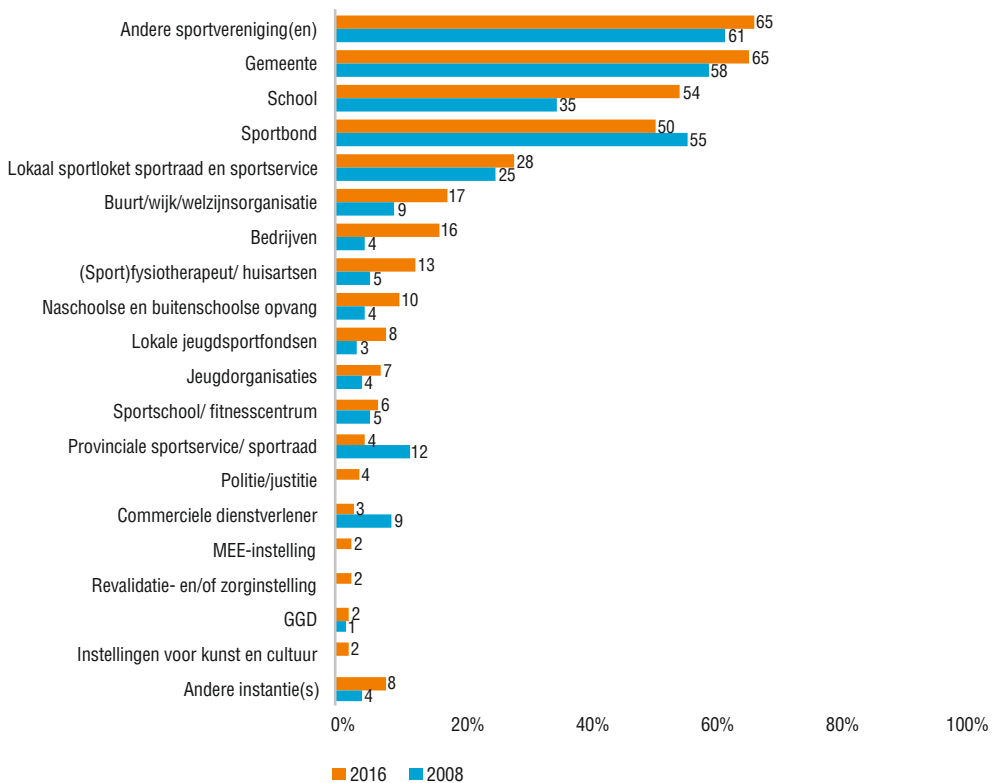
De ontwikkeling richting een meer externe oriëntatie zien we optreden bij zowel grote als kleine sportverenigingen, en bij sportverenigingen met en zonder eigen accommodatie.

Over het algemeen zijn de grote verenigingen (> 250 leden) en de verenigingen die beschikken over een eigen accommodatie meer extern georiënteerd dan de kleine verenigingen (≤ 100 leden) en de verenigingen zonder eigen accommodatie. De verschuiving naar externe oriëntatie is voor die eerste groep verenigingen dus groter. Maar over de hele linie zien we een hogere mate van externe oriëntatie terug in de data van de Verenigingsmonitor uit 2016.

Een groot aantal clubs (89%) geeft aan samen te werken met andere organisaties (figuur 11.3). Er is een daling van 10 procent in het aantal sportverenigingen dat stelt met geen enkele organisatie samen te werken. Bestuurders van sportverenigingen zien vooral andere sportverenigingen, gemeenten, scholen en sportbonden als directe samenwerkingspartner (figuur 11.3). Opvallend hierin is de relatief grote toename van sportverenigingen die aangeven met scholen samen te werken. Hoewel er geen uitvoerig onderzoek naar is gedaan, zien wij deze stijging vooral als resultaat van landelijke beleidsprogramma's (Impuls Brede Scholen, Sport en Cultuur, Sport,

bewegen en onderwijs en Sport en Bewegen in de Buurt) die de lokale intrede en uitbreiding van combinatiefunctionarissen en buurtsportcoaches mogelijk hebben gemaakt (Von Heijden et al., 2013; Van Lindert et al., 2017a). Daarnaast werken sportverenigingen in 2016 vooral ook meer samen met publieke en maatschappelijke organisaties in vergelijking met 2008.

Figuur 11.3 Samenwerkingspartners in 2008 en 2016 volgens verenigingen die samenwerken (in procenten).

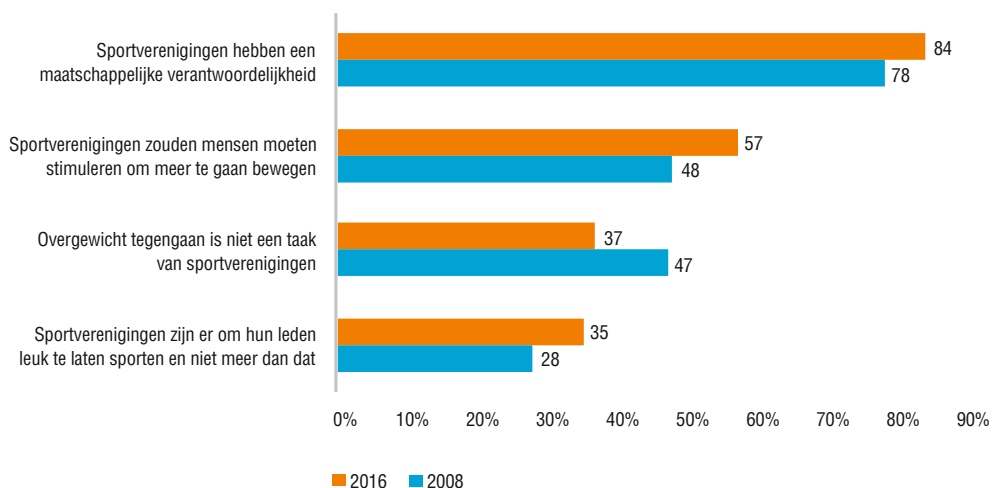
Bronnen: Van Kalmthout et. al., 2009; Mulier Instituut, Verenigingspanel, voorjaar 2016.

Vanuit het oogpunt van betrokkenheid van sportverenigingen bij het sociaal domein is de stijging met andere type organisaties interessant. Samenwerkingen met buurt-/wijk-/welzijnsorganisatie, lokale jeugdsportfondsen, jeugdorganisaties, politie/justitie en MEE-instelling wijzen op een grotere betrokkenheid in het sociaal domein voor sportverenigingen dan uit de monitor van 2008 naar voren kwam.

Toch is een grotere betrokkenheid van sportverenigingen bij het sociaal domein niet het hele verhaal. Als gekeken wordt naar de wijze waarop sportverenigingen hun maatschap-

pelijke rol duiden, dan lijkt daaruit een tweedeling naar voren te komen (figuur 11.4). In 2016 stelt een hoger aantal verenigingen, dat zij een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben en mensen zouden moeten stimuleren meer te gaan bewegen, én stelt eveneens een hoger percentage verenigingen dat zij er zijn om enkel hun eigen leden te laten sporten. Dat betekent dat het aantal sportverenigingen dat zich bewust is van een maatschappelijke functie en het aantal sportverenigingen dat kiest voor een focus op de eigen leden en organisatie beide zijn toegenomen. Gesteld kan worden dat bestuurders van sportverenigingen het doen en laten van de sportvereniging als een maatschappelijke activiteit beschouwen. Ook bestuurders die vinden dat hun sportvereniging bestaat om 'de eigen leden leuk te laten sporten en niet meer dan dat', vinden dat ze een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben. De verenigingen die meer gericht zijn op het sporten voor de eigen leden en dit als hun maatschappelijke verantwoordelijkheid duiden zijn homogener van samenstelling, vaak klein en zij beschikken minder vaak over een eigen kantine. Met de stelling 'Sportverenigingen zijn er om hun leden leuk te laten sporten en niet meer dan dat' is 57 procent van de verenigingen met minder dan honderd leden het grotendeels of helemaal eens met versus 30 procent van de sportverenigingen met meer dan 250 leden. Deze clubs werken gemiddeld net zo vaak samen als de andere sportverenigingen, maar doen dat met een kleiner aantal samenwerkingspartners en met organisaties die dichter bij de core business van de vereniging liggen, zoals de betreffende sportbond en de lokale sportservice. Clubs die het oneens zijn met de stelling dat 'sportverenigingen er zijn om hun leden leuk te laten sporten en niet meer dan dat' zijn vooral buitensporten, met name veldsporten, beschikken vaker over een eigen accommodatie en kantine en zijn meer divers van samenstelling.

Figuur 11.4 Stellingen maatschappelijke verantwoordelijkheid/rol in 2008 en 2016 (percentage mee eens).

Bronnen: Van Kalmthout et. al., 2009; Mulier Instituut, Verenigingspanel, voorjaar 2016.

Het is al vaker gesuggereerd, maar op basis van de gepresenteerde data uit het Verenigingspanel kunnen we nu ook empirisch constateren dat sportverenigingen zichzelf een intrinsieke maatschappelijke waarde toekennen, ook wanneer die sportvereniging zich niet expliciet richt op specifieke doelgroepen binnen het sociaal domein of maatschappelijke beleidsprogramma's. Een maatschappelijke functie is in de ogen van bestuurders van sportverenigingen inherent verbonden aan een sportvereniging. We zien hierin overeenkomsten met de wijze waarop gemeenten de maatschappelijke rol van sportverenigingen duiden. In hun rol als sportaanbieder krijgen sportverenigingen ook van gemeenten een inherent maatschappelijke rol toegedicht. Daarnaast kennen gemeenten de verenigingsvorm ook een hogere maatschappelijke waarde toe in vergelijking met andere type sportaanbieders:

'Mensen die sporten via een sportvereniging blijven gemiddeld veel langer sporten dan mensen die via andere organisaties, dan wel zelfstandig sporten. Dat komt door de sterke sociale binding binnen een sportvereniging.' (Sportnota Rotterdam 2017-2020: Gemeente Rotterdam, 2016)

In hun rol als projectuitvoerder kunnen sportverenigingen zich volgens gemeenten juist richten op aanvullende maatschappelijke functies en daarmee een bredere externe oriëntatie.

Als laatste kijken we naar de beweegredenen van sportverenigingen om samen te werken met andere organisaties (tabel 11.1). Organisaties waarmee wordt samengewerkt vanwege de maatschappelijke rol van de club zijn jeugdorganisaties, wijkwelzijnsorganisaties en lokale jeugdsportfondsen. Ook scholen, naschoolse opvang en lokale sportraden zijn organisaties waarmee wordt samengewerkt met als voornamere reden de maatschappelijke taken van de sportvereniging. Sportverenigingen sluiten door de samenwerking met verschillende zorg- en welzijnsinstellingen en daaraan gelieerde organisaties aan bij het sociaal domein.

Tabel 11.1 Redenen om samen te werken.

	Levert nieuwe leden op	Levert inkomsten op	Onderdeel subsidie-afspraken gemeente	Goede reclame/publiciteit	Belangrijke aanvulling op het aanbod	Maatschappelijke taak	Verhoogt kwaliteit/ deskundigheid	Andere overweging
Gemeente (n=287)	4	13	24	10	4	17	6	21
Andere sportverenigingen (n=289)	6	7	1	14	21	14	17	20
School (n=239)	48	5	1	15	4	25		2
Naschoolse en buitenschoolse opvang (n=44)	35	16	1	10	4	25	2	7
Jeugdorganisaties (n=30)	25	3	2	5	6	57		2
Buurt-/wijk-/welzijnsorganisatie (n=77)	16	12	1	21	4	40	3	4
Lokale jeugdsportfondsen (n=34)	9	27	13	6	9	28		7
Bedrijven (n=68)	1	69		17	3	4	3	4
Sportbond (n=233)	2	1	1	6	9	5	61	16
(Sport)fysiotherapeut/ huisartsen (n=56)	2	3		2	32	7	42	12
Lokale sportservice/ Lokaal sportloket (n=67)	17	7	6	7	10	5	37	12
Lokale sportraad (n=76)	5	3	5	12	9	25	26	15

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel, voorjaar 2016.

De data uit de verenigingsmonitor laten zien dat de wijze waarop sportverenigingen hun maatschappelijke rol invullen, verschilt. Dat is zowel op te maken uit de spreiding van samenwerkingspartners uit tabel 11.1, als uit de constatering dat er een tweedeling zichtbaar is tussen een groep verenigingen die de gerichtheid op de eigen leden als maatschappelijke functie ziet en een groep verenigingen die juist de externe oriëntatie als maatschappelijke functie ziet. Dit komt mede door de faciliteiten (accommodatie en kantine) die de vereniging ter beschikking heeft, en de interne (diversiteit ledenbestand, organisatie en ambitie) en externe context (mogelijkheden in de omgeving, belangenorganisaties doelgroepen, concurrerende verenigingen) waarin de vereniging actief is. Niet voor elke vereniging lijkt dan ook een rol in het sociaal domein weggelegd. Vooral sportverenigingen die zich bevinden aan

het positieve uiterste van het continuüm van maatschappelijke oriëntatie lijken geneigd een dergelijke rol te willen vervullen.

Zie voor een voorbeeld de gemeente (Houten) die de samenwerking tussen de sportsector en het sociaal domein wil versterken (kader 11.1).

Kader 11.1 Voorbeeld samenwerking tussen de sportsector en het sociaal domein in Houten

De gemeente Houten wil de samenwerking tussen de sportsector en het sociaal domein in Houten versterken. Sport en bewegen en vrijwilligerswerk in de sport worden beschouwd als katalysator voor het behalen van resultaten op andere beleidsterrein en ten aanzien van sociale binding, maatschappelijke participatie en integratie. Het Mulier Instituut voerde een inventarisatie uit van de mogelijkheden van de Houtense sportaanbieders (vooral verenigingen) om 'nieuwe' verbindingen aan te gaan met welzijnsinstellingen, zorginstellingen, onderwijs en werkgelegenheidsinitiatieven.

De uitkomsten van de inventarisatie waren onder meer:

De meerderheid van de Houtense sportaanbieders werkt momenteel niet (formeel) samen met organisaties uit het maatschappelijk terrein. Er zijn echter wel diverse lokale voorbeelden en initiatieven, waarvan andere (sport) organisaties kunnen leren.

Zowel sportaanbieders als organisaties uit het sociaal domein zien mogelijkheden, maar ervaren dan wel en verwachten tevens diverse belemmeringen (onder andere inzet, menskracht, expertise, accommodatie, financiën) waarbij ze vragen om concrete ondersteuning (vanuit de gemeente). Zonder nadere stimulering en facilitering, zullen naar verwachting niet veel nieuwe initiatieven vanuit het veld zelf komen.

Behalve het faciliteren van ontmoetingsmogelijkheden en uitwisseling via platformbijeenkomsten vragen betrokken en potentiële partijen vanuit de sport en sociaal domein om:

- meer informatie over doelgroepen, organisaties en initiatieven (behoefteanalyse en sociale kaart);
- een concreet coördinatiepunt voor vragen en informatie;
- begeleiding bij het verbinden van 'passende' organisaties en het vormgeven van nieuwe samenwerkingsverbanden;
- budget en ondersteuning voor het – waar nodig – bijscholen van (nieuwe) vrijwilligers en/of het creëren van accommodatiemogelijkheden.

Bron: Elling & Brandsema, 2017.

II.4 Discussie

We constateren dat zowel het sportbeleid, als de sportvereniging steeds verder over de randen van de sport heen kijkt. Ontegengesteld verbreedt de aandacht van steeds meer sportverenigingen naar de lokale omgeving waarvan zij deel uitmaakt. Activiteiten voor kwetsbare groepen, al dan niet georganiseerd op de eigen accommodatie, worden meer en meer gemeengoed bij een eveneens groeiend deel van de sportverenigingen. Uit de beschikbare data kan niet worden opgemaakt waarom die verandering optreedt. Wel zien we deze veranderingen bij sportverenigingen parallel lopen aan ontwikkelingen in het landelijk sportbeleid, zoals dat in paragraaf 11.1 uiteen is gezet.

Er liggen kansen de meerwaarde van sport voor opvoedkundige vraagstukken, arbeid, burgerschap en sociale samenhang te vergroten in samenwerking tussen publieke organisaties en sportverenigingen.

Tegelijkertijd blijft de vraag gerechtvaardigd wat er nog verwacht kan en mag worden van sportverenigingen (zie ook Boessenkool et al., 2011). De wens van lokale overheden en maatschappelijke organisaties vraagt van sportverenigingen dat zij zich steeds meer op complexe publieke vraagstukken richten (Van Eekeren, 2016; Waardenburg, 2016a). Sportverenigingen ontberen veelal de professionele kennis en expertise om met mensen met (vaak meervoudige) sociale problemen te werken. Deze kwetsbare burgers vinden niet vanzelf hun weg naar het sportaanbod van verenigingen (Vandermeersch, Meganck, Seghers, Vos & Scheerder, 2017).

Tevens zijn de meeste sportverenigingen niet gewend vanuit zorginterventies te denken en handelen (Waardenburg, 2016a). Het denken in termen van een zorgbehoevende doelgroep is hen over het algemeen vreemd. In dat kader stellen Hermens, Langen, Verkooijen & Koelen (2017) dat sportconsulenten of beweegmakelaars een belangrijke rol als 'boundary spanner' vervullen. Zij vormen een noodzakelijke brug tussen de zorgprofessional en de sportvereniging (Leenaars, 2017). Vraag is wel in hoeverre de invulling van de maatschappelijke rol door sportverenigingen aansluit op wat het sociaal domein vraagt. We zien dit als een belangrijke vraag voor vervolgonderzoek. Kennis hierover kan betrokken partijen helpen een meer effectieve samenwerking tot stand te brengen.

Sportverenigingen staan niet eenduidig positief tegenover een grotere rol in het sociaal domein. Wel zien zij zichzelf als een organisatie met een inherent maatschappelijke functie. We hebben laten zien dat er een groep sportverenigingen is die zichzelf uitsluitend als sportaanbieder identificeert. Zij richten zich op het aanbieden van regulier sportaanbod voor de eigen leden en doelgroep. Voor hen is de maatschappelijke functie verbonden aan het zijn van een vereniging en aan het overbrengen van waarden verbonden met sport, zoals veiligheid en respect.

Een flink deel van de sportverenigingen is aanspreekbaar op een lokale functie als sportaanbieder, accommodatiebeheerder of opleidingsinstantie. Hoewel ook het percentage van sportverenigingen dat maatschappelijke activiteiten aanbiedt toeneemt, stellen we hier dat een structurele bijdrage van sportverenigingen in het sociaal domein – in de functie van projectuitvoerder - met name lijkt weggelegd voor een specifiek deel van de verenigingen. Het gaat dan voornamelijk om sportverenigingen die vanwege hun grootte en/of vanwege een eigen accommodatie meer mogelijkheden lijken te hebben zich in het sociaal domein te begeven en een bijdrage te leveren aan maatschappelijke vraagstukken.

Het landschap van maatschappelijk actieve sportverenigingen verbreedt. Een deel van de verenigingen kan zich in de toekomst meer gaan specialiseren op echt complexe doelgroepen in het sociaal domein. Dat betekent dat investeren in een passend en verantwoord sport- en beweegklimaat voor groepen in het sociaal domein ook differentieert naar de (on)mogelijkheden van sportverenigingen voor dit domein. De belangrijkste constatering in dit hoofdstuk is dat we voor de externe oriëntatie een tweedeling in het verenigingslandschap constateren. Voor gemeenten zou die toegenomen tweedeling een belangrijk aandachtspunt in beleidskeuzes moeten zijn.